

SAKINIO ILGIS – STATISTINIS STILIAUS PARAMETRAS

AUDRONĖ BITINIENĖ

Sakinio ilgis¹ dažniausiai tyrinėjamas dviem aspektais: gramatiniu [Адмони, 1966; Акимова, 1973] ir stilistiniu [Eggers, 1962; Лесский, 1963; Beneš, 1966; Кожина Котурова, 1979; Тештеловá, 1980]. Vieno ar kitokio ilgio sakiniai daug ryškiau varijuoja skirtingų funkcinių stilijų tekstuose negu to paties funkcinio stiliaus įvairių póstilijų, šanrų ir net atskirų autorių tekstuose. Sakinio ilgis pareina nuo funkcinių stilijų – mokslinio, publicistinio – evoliucijos [Конюхова, 1978; Яковлев, 1979]².

Sakinio ilgį tikslinga nagrinėti kaip vieną iš funkcinio stiliaus statistinių parametrų, nes stilius yra ne tik tam tikrų kalbos priemonių atranka, bet ir kiekvienam stiliui savas jų dažnumas bei išdėstymas. Sakinio ilgį lemia vieno ar kito funkcinio stiliaus nekalbiniai veiksniai ir specifinės stilistinės ypatybės (pvz., mokslinio stiliaus logiškumas, abstraktumas, tikslumas ir objektyvumas).

Sakinio ilgis yra ne tik stilistikos, bet ir sintaksės dalykas – kaip sakinio struktūros funkcija [Лесский, 1962, c. 83]. Todėl interpretuojant sakinio ilgio duomenis, atsišvelgiama į vientisinių ir sudėtinių sakiniių pasiskirstymą tekste. Vidutinis sudėtinio sakinio ilgis dažniausiai didesnis negu vientisinio. Kiek žodžių gali sudaryti sakinį? Kiekvienos konstrukcijos plėtimo galimybės priklauso nuo tam tikro vidutinio gramatinio potencialo [Ярцева, 1969, c. 164] – sintaksinių formų parinkimo, jų kategorinių ir semantinių ypatybių, trumpiausio varianto, nuo valentingumo. Šis potencialą turi ir vientisinis, ir sudėtinis sakinys (pastarasis gali būti net iš kelių dėmenų). O nuo sakiniių sintaksinių ypatybių jau pareina atranka ir vartojimo dažnumas įvairių funkcinių stilijų tekstuose.

Šio straipsnio tikslas – aptarti lietuvių kalbos mokslinio stiliaus tekstų sakinio ilgį, nustatyti kalbinių ir nekalbinių veiksnių reikšmę šiam dydžiui. Statistinei analizei parinkti paskutinių 15 metų įvairių mokslo šakų (humanitarinių, gamtos, matematikos ir technikos) tekstai,

¹ Sakinio ilgis, kaip ir kitos kalbos elementų savybės, yra vienas iš tekstų analizės ir tipologijos kriterijų. Kalbos elementų ilgį laikomas struktūriniu ilgiu, kurio išraiška – sudarančių elementų kiekis: žodžio – žmonių, sakinio – žodžių (sakinio dalių) skaičius, pastraipos ilgio – jų sudarančių sakiniių skaičius ir t.t. [Мистрик, 1967, c. 50].

² Daugelis mokslininkų [Herdan, 1960; Meier, 1964] nurodo, kad įvairių kalbų tekstuose akivaizdai sakiniių glaudinimo tendencija. Pavyzdžiui, vokiečių kalbos mokslinių tekstų sakiniai nuo 30,6 žodžių (18-19 a. sandūra) sutrumpėjo iki 18,6 žodžių [Конюхова, 1978, c. 20].

kurie buvo suskirstyti į postilius (teorinį, mokomąjį ir metodinį). Atsitiktinai parinktą imtį sudarė 10 000 sakinių. Sakinio ilgio matavimo vienetas – žodis (grafemų grupė tarp dviejų tarpų).

Straipsyje nagrinėjami šie sakinio ilgio parametrai: 1) baigtinio sakinio ilgis³; 2) sakinio kompleksiskumas [plg. Адмони, 1966, c. 95]; 3) elementariojo sakinio ilgis⁴; 4) vientisinio sakinio ilgis; 5) sudėtinio sakinio ir jo dėmenų ilgis. Duomenys apdoroti VU Skaičiavimo centre.

Sakinio ilgio statistiniu parāmetru dažnai laikomas vidutinis ilgis (\bar{x})⁵ [Броун, 1973, Kraus, 1977]. Tačiau vidutinis sakinio ilgis be kitų rodiklių, kuriais apibūdinamas sakinių pasiskirstymas tekste, gali iškreipti tikrąjį vaizdą. Mat sakinio ilgio dažnumai išsidėsto teigiama asimetrija – vidutinio ilgio dažnumai viršija tiek modalųjį (dažniausią), tiek ir medianinį (dalijantį imtį į dvi lygias dalis) sakinio ilgį.

Lietuvių kalbos mokslinių tekstų sakinių vidutinis ilgis (\bar{x}) – 18,0 žodžių⁶, standartinis nukrypimas (s) – 8,8 žodžio, variacijos koeficientas (v) – 48,8%, svyravimo amplitudė – nuo 2 iki 57 žodžių, asimetrijos koeficientas – 0,91. Tai rodo, kad asimetrijos koeficientas statistiškai reikšmingas⁷. Didžiausią įtaką asimetrijai turi 33-42 žodžių sakiniai.

Sakinio ilgiui detaliau charakterizuoti, t.y. nekalbinių ir kalbinių veiksnių poveikiui nustatyti, sakinius tikslinga grupuoti pagal jų ilgį ir taikyti neparаметrinis reikšmingumo kriterijus. Sakinio ilgio tyrėjai sakinius grupuoja gana įvairiai: kai kurie sakinius grupuoja lygiais ar nelygiais intervalais be jų kokybinės charakteristikos [Статистични, 1967, c. 154; Костарева, 1981, c. 249-250], kiti tyrėjai nelygiais intervalais sugrupuotus sakinius kokybiškai įvertina. Trumpais jie laiko ne

³ Ši sąvoka vartojama nusakyti bet kokios vidinės sandaros sakiniai, reikšmiančiam sąvarankišką pasakymą, t.y. sakiniu laikoma teksto atkarpa nuo taško iki taško ar kito formalią sakinio baigtį žymintio skyrybos ženkle [plg. Būda, 1987, p. 29, 54-55]. Panašią reikšmę turi V. Admonio vartojama "baigtinio sakinio" sąvoka [Адмони, 1973, c. 15].

⁴ "Elementariojo sakinio" sąvoką vartoja visi sakinių ilgio tyrėjai, ypač germanistai. Ta sąvoka įvardijami vientisiniai sakiniai ir sudėtinųjų sakinių dėmenys. Šios lietuvių sintaksėi neprasčios sąvokos vartojimą lėmė ir tai, kad darbas buvo atliktas tradicine tyrimo metodika, nes norėta lyginti lietuvių ir kitų kalbų duomenis. Bet vientisinių, sudėtinųjų sakinių ir sudėtinųjų sakinių dėmenų ilgis buvo skaičiuotas atskirai.

⁵ Tam tikros apimties tekste F priklausau, pirma, nuo vientisinių sakinių vidutinio ilgio (\bar{x}_v) ir sudėtinųjų sakinių vidutinio ilgio (\bar{x}_s), antra, nuo sakinių skaičiaus (N) tekste bei sudėtinųjų (M) ir vientisinių ($N-M$) sakinių santykio.

⁶ Rusų kalbos mokslinių tekstų vidutinis sakinio ilgis 19,8 žodžių, ukrainiečių ir latvių – po 18 žodžių, čekų – 17 žodžių [Андреев, 1967, c. 74], vokiečių – 18,6 žodžio [Конюхова, 1978, c. 20].

⁷ Šie duomenys prieštarauja hipotezei, kad spontaniškai kalbai būdingas simetriškas kalbos elementų, ypač įvairaus ilgio sakinių ir žodžių, gramatinių kategorijų, pasiskirstymas, o intelektualiai kalbai – asimetriškas [Мистрик, 1967, c. 51].

ilgesnius kaip 20 žodžių sakinius, o ilgaus – 21-60 žodžių, labai ilgaus – daugiau kaip 60 žodžių [Meier, 1964, s. 186] sakinius. Į tokias grupes sakiniai jungiami atsitiktinai, remiantis tik tyrėjo intencija, todėl tos grupės funkcinės stilistinės sakinių diferenciacijos nerodo.

Siame darbe, grupuojant sakinius, buvo sudarytas sakinių ilgio dažnumų integralinis pasiskirstymas, gaunamas nuosekliai sumuojant dažnumus (intervalas – vienas žodis). Intervalų ribomis laikytos 10, 50, 90 ir 99 procentilės. Procentilių kriterijų papildžius „suolių“⁸ kriterijumi, gautos penkios informatyvos sakinių integralinio pasiskirstymo grupės: 1) trumpi (1-8 ž.) sakiniai sudaro 10,8%, 2) trumpesni už vidutinį ilgį (9-17 ž.) – 42,8%, 3) ilgesni už vidutinį ilgį (18-30 ž.) – 38,3%, 4) ilgi (31-46 ž.) – 7,8% ir 5) labai ilgi (47 ž. ir daugiau) – 0,7%. Tos grupės sutampa su statistine pasiskirstymo charakteristika: trumpesni už vidutinį ilgį sakiniai sudaro beveik pusę, o abi vidutinio ilgio sakinių grupės – 80% imties. Abiejų vidutinio ilgio grupių sakinius mokslinių veikalų autoriai, matyt, suvokia kaip optimaliausius informacijai perteikti. Jie sudaro mokslinio stiliaus centrą.

Sakinio ilgis priklauso nuo jo struktūrinio tipo. Moksliniuose tekstuose didžiausią lyginamąją dalį sudaro sudėtiniai sakiniai (55,0%)⁹; jų vidutinis ilgis – 20,8 žodžio ($s = 7,9$, $v = 38,2\%$). Daugelis sudėtinių sakinių – prijungiamieji (68,2%, $\bar{x} = 19,7$ žodžiai, $s = 8,1$, $v = 41,1\%$) su postposiciniais šalutiniais dėmenimis. Todėl sudėtinio sakinio „gylis“ [Игнѳе, 1965] nepadidėja. Labiausiai varijuoja 9-17 žodžių ilgio (tarp jų prijungiamųjų – 40,3%) sakiniai. Sudėtiniai sakiniai gana stereotipiški – vyrauja dviejų dėmenų (66,0%) sakiniai. Akivaizdi tendencija – rečiau vartoti sudėtingesnės sandaros sakinius (trijų dėmenų sakiniai sudaro 26,6%, o penkių ir daugiau – tik 1,4%). Sudėtinių sakinių dėmenų ilgis $\bar{x} = 10$ žodžių, $s = 4,8$, $v = 49,5\%$. Kuo daugiau dėmenų, tuo paprasčiau jie būna trumpesni. Trumpiausi sudėtinių aiškinaamojo prijungiamo sakinių pagrindiniai dėmenys, ilgiausi – sudėtinių sujungiamųjų sakinių ir postposiciniai sudėtinių prijungiamųjų sakinių dėmenys¹⁰. Pvs.:

⁸ „Suoliu“ laikomas staigus integralinio pasiskirstymo pokytis.

⁹ Rusų kalbos moksliniuose tekstuose sudėtinių sakinių yra 50,3% [Кожина, 1972, с. 322], ukrainiečių – 51,0% [Коваль, 1970, с. 164], čekų – 60% [Тѳѳителовѳ, 1980, с. 163]. Sudėtinių ir vienkislinių sakinių santykis hinta: XVIII-XIX a. vokiečių kalbos moksliniuose tekstuose sudėtiniai sakiniai sudarė 74%, šiuo metu – 51% [Конюхова, 1978, с. 23]; rusų kalbos XVIII a. analogiškuose tekstuose – 68% ir 32%, o šio amžiaus antrąje pusėje – 57% ir 43% [Кожина, Котурова, 1978, с. 9].

¹⁰ Rusų kalbos sujungiamojo ir bejungtukio sakinio dėmenys trumpesni už pagrindinį prijungiamojo sakinio dėmenį [Акимова, 1973, с. 72]. O lietuvių kalbos mokslinių tekstų pagrindinis dėmuo dažniausiai trumpesnis už sujungiamojo ir bejungtukio sakinio dėmenį (analogiški čekų kalbos duomenys; plg. Тѳѳителовѳ, 1980, с. 140).

B u v o a p s k a i č i u o t a, kad šios pajėgos sudarysiančios apie penkiolika tūkstančių aktyvios tarnybos raitelių ir tiek pat atsarginių [T₃, p. 109].

M ū s ū t y r i m a i r o d o, kad durpiniuose su gerai pratekančiu vandeniu, taip pat mineraliniuose lengvuose ir sunkiuose dirvožemiuose juodalksnio šaknys net ir ten, kur aukštas vandens lygis, išiskverbia iki 1,8-2,2 m gylio [T₃₄, p. 19].

Vientisinių sakinių moksliniuose tekstuose 10% mažiau negu sudėtinių, nedidelė jų apimtis ($\bar{x} = 14,5$ žodžių, $s = 7,6$), bet variacijos koeficientas ($v = 52,2\%$) didesnis negu sudėtinių sakinių. Vadinasi, greta nedidelės apimties vientisinių sakinių vartojami net sudėtinio sakinio ilgį prašokantys vientisiniai sakiniai, išplėsti keliomis dalyvinėmis, pusedalyvinėmis ar padalyvinėmis žodžių grupėmis, su įterpiniais ir įspraudais – pastebima mokslinės kalbos kondensacijos tendencija.

– Mokslinio stiliaus sakinio ilgis gali priklausyti ir nuo žemesnio rango nekalbinių veiksmų – póstilio (mokomojo, metodinio, teorinio), mokslo šakos (humanitarinės, gamtos, technikos ir matematikos), dėstyimo formos arba būdo (aprašymo, samprotavimo), t.y. vidinės mokslinio stiliaus diferenciacijos (žr. 1 lentelę)¹¹.

1 l e n t e l ė. Sakinių ilgio dažnumas įvairių tipų tekstuose

Sakinių charakteristika	Postiljis			Mokslų šaka			Kalbos forma	
	T _r	M _k	M _t	H	G	T _h	A	S
A. Ilgis (žodžiais)								
1-8	4,1	11,4	14,7	9,1	10,1	12,1	15,1	4,0
9-17	36,7	41,0	49,3	38,6	43,0	49,0	47,9	35,0
18-30	46,0	39,8	31,4	43,2	38,0	33,0	31,8	47,5
31-46	12,7	7,1	4,6	10,0	7,5	5,9	4,8	12,2
47 ir daugiau	1,5	0,7		1,1	1,9	-	0,4	1,2
B. Parametrai								
\bar{x}	20,9	17,8	15,8	19,3	18,1	16,4	16,2	20,6
S	9,1	8,4	7,4	9,0	8,7	7,4	8,1	8,8
V, %	43,8	47,4	46,5	46,8	46,0	45,8	49,8	41,8
Mediana	19,0	16,4	14,3	17,7	16,4	14,9	15,1	19,2
C. Kompleksiškumo koeficientas¹²	1,9	1,7	1,5	1,7	1,7	1,6	-	-
Tekstų tipas	T _r /M _k	T _r /M _t	M _k /M _t	G/H	H/T _h	G/T _h	A/S	
D. χ^2	63,1	163,7	37,4	14,0	76,7	27,2	237,7	

¹¹ Lentelėje vartojamos šios santrumpos: T_r – teoriniai tekstai, M_k – mokymai; M_t – metodiniai, H – humanitariniai, G – gamtos mokslų, T_h – matematikos ir technikos mokslų A – aprašymas, S – samprotavimas.

¹² Lietuvių kalbos mokslinių tekstų sakinio kompleksiskumas (elementariųjų ir baigtinių sakinių santykis tekste) – 1,7, vokiečių kalbos menotyros tekstų – 1,7 [Epoyn, 1973, c. 6].

Kaip matyti iš lentelės, visų postilių įvairių sakinio ilgio grupių skirtumai statistiškai reikšmingi ($p < 0,001$)¹³. Ilgiausi sakiniai vartojami teorinio postilio tekstuose, skirtuose kvalifikuotam adresatui, gebančiam mąstyti abstrakčiomis sąvokomis, sintetinti informaciją ir išlaikyti ją atmintyje. Šiuo atveju adresantas tarsi implikuoja adresatą – artimas jų teorinis pasirengimas. Mokomojo postilio adresatas nėra implikuojamas – skiriasi kalbos akto dalyvių mokslinė kvalifikacija. Svarbiausias dėmesys – adresatui, nes domina grįžtamasis ryšys. Todėl adresatas turi suvokti ne tik informaciją, bet ir jos raishos formą. Čia sakiniai glaudinami vengiant teksto monotonijos, greta kito vartojami palyginti trumpi ir vidutinio ilgio sakiniai, mažą kontrastingų derinių. Trumpiausi vadinamojo metodinio postilio tekstų sakiniai. Jų adresantas – kvalifikuotas specialistas, o adresatas – specialistas arba nespecialistas, kuris savo praktinėje veikloje naudojami naujausiais mokslo pasiekimais. Sakinio ilgis, kaip matyti, mažiau priklauso nuo mokslo šakos, t.y. nuo to, kas kalbama, ir labiau priklauso nuo to, kaip kalbama [Якубайтис, 1981, c. 21] – funkcinio stiliaus arba postilio. Labiausiai išsiskiria humanitariniai tekstai, kurių autoriai turi savo individualų mokslinį stilių ir dėl to nėra per daug ištikimi mokslinio stiliaus standartui. Humanitariniuose tekstuose daugiau dėmesio skiriama įvairios sandaros ir ilgio sakiniams kryptingai išdėstyti.

Elementariojo sakinio vidutinis ilgis – 10 žodžių¹⁴, $s = 6,3$, $v = 62,3\%$, asimetrijos koeficientas – 1,27, mediana (M_e) – 8. Vadinasi, elementariųjų, kaip ir baigtinių, sakinių pasiskirstymas turi teigiamą asimetriją. Sudarant elementariųjų sakinių ilgio grupes, taikomi tie patys kriterijai, kaip ir skirstant baigtinių sakinių ilgio duomenis. Trumpi (1-8 ž.) ir labai ilgi (25 ir daugiau ž.) sakiniai sudaro 8,1% ir 2,6%, trumpesni už vidutinį ilgį (4-8 ž.) ir vidutinio ilgio (9-15 ž.) – 42,2% ir 34,9%, o ilgi sakiniai (16-24 ž.) – 12,2%. Vadinasi, abi vidutinio ilgio sakinių grupės apima arti 80% visų elementariųjų sakinių.

Mokslinio stiliaus sakiniai turėtų būti optimalaus ilgio, nes esama tiesioginio ryšio tarp sakinių ilgio ir jų suvokimo [Arader, 1963, p. 234; Gilman, 1961, p. 117-118]. Vartojant labai trumpus sakinius, visų pirma susiduriama su redundancijos problema – reikia papildomų konektorių [plg. Schlesinger, 1966, p. 73], todėl adresatui pateikiama mažiau informacijos. Galima spėti, kad vidutinio ilgio sakiniai padeda geriau realizuoti informacijos perteikimo funkciją moksliniuose tekstuose. Akivaizdi tendencija – abstraktesnį turinį (ypač samprotaujant) perteikti kiek ilgesniais sakiniais.

¹³ Kitų kalbų moksliniams tekstams taip pat būdinga trumpų ir ilgų sakinių stilistinė diferenciacija, bet vidutinio ilgio sakinių pasiskirstymui nelingvistiniai veiksniai – stilius, žanras ar postilis – didesnės įtakos nedaro [Яковлев, 1979, c. 249].

¹⁴ Vokiečių kalbos mokslinio stiliaus elementariųjų sakinių vidutinis ilgis 10,6, anglų kalbos – 10,4 žodžių [Адмони, 1973, c. 24-25].

Mokslininkai bando nustatyti optimalaus ilgio sakinio ribas, kurios, matyt, priklauso ir nuo kitų, negu anksčiau nurodyta, veiksnių: trumpalaikės ir ilgalaikės adresato atminties, informacijos pobūdžio, skaitymo greičio ir kt. Manoma, kad suaugęs žmogus geriausiai suvokia 15-17 žodžių sakinius [Микк, 1981, c. 96], todėl mokslinių tekstų sakinio vidutinis ilgis neturėtų peršokti 20 žodžių ribos [Ogburn, 1963, p. 90-101]. Lietuvių kalbos moksliniuose tekstuose greta trumpų vartojami labai ilgi sakiniai. Kokio ilgio sakinys labiau vartotinas, pareina nuo daugelio anksčiau išvardytų aplinkybių, tačiau pirmasis sakinio ilgumo, kaip ir visų stilistinių ypatybių, matas – tikslingumas [Pikčilingis, 1971, p. 137].

Anksčiau nagrinėtus trisdešimt penkis mokslinio stiliaus (tam tikro tipo, grupės) tekstus buvome priskybę vienam ar kitam pogrupiui, t.y. postiliui, mokslo šakai, pagal daugybę intuityviai nustatytų kalbinių požymių (105 kokybiniai ir kiekybiniai požymiai). Tačiau būtų įdomu palyginti trijų aptartųjų požymių pamatu (sakinio ilgio, elementariojo sakinio ilgio, sakinio kompleksiskumo, šr. 2 lentelę), kuriai mokslinio stiliaus tekstų grupei priklauso konkretus tekstas – tikrasis tyrimo objektas [plg. Шайкевич, 1968; Гипотеза..., 1980; Тулдава, 1981]. Tam tikslui buvo atliktas hierarchinis tekstų grupavimas vidurkių metodu¹⁵ (šr. 1 pav.).

2 l e n t e l ė. Individualių tekstų sakinį ilgis

Tekstų numeris	Sakinio ilgis		Elementariojo sakinio ilgis		Kompleksiškumo koeficientas
	\bar{x}	s	\bar{x}	s	
1	21,0	9,1	9,8	5,3	2,4
2	27,8	9,8	13,0	16,4	2,1
3	19,9	8,1	10,6	6,3	2,0
4	23,0	10,3	13,2	8,6	2,0
5	17,2	7,0	8,0	3,9	1,6
6	14,6	8,7	8,4	5,2	1,8
7	18,7	9,6	10,4	7,1	1,8
8	19,0	8,3	9,6	6,1	2,0
9	19,8	7,7	8,9	5,4	2,3
10	20,8	8,0	9,9	5,2	2,0
11	16,3	8,6	9,5	6,5	1,7
12	14,7	5,9	10,4	5,4	1,4
13	19,9	8,6	10,4	6,4	1,9
14	17,4	7,2	10,4	6,0	1,7
15	18,7	9,9	10,3	7,1	1,8
16	16,4	7,5	9,9	5,7	1,7

¹⁵ Šis metodas ne kartą taikytas lietuvių kalbininkų tyrimuose [Pakerys, 1974; Girdenis, Rosinas, 1977].

2 lentelės tęsinys

Tekstų numeris	Sakinio ilgis		Elementariojo sakinio ilgis		Kompleksiškumo koeficientas
	\bar{x}	s	\bar{x}	s	
17	16,0	6,6	9,9	5,1	1,7
18	14,9	8,1	8,3	5,2	1,6
19	14,5	6,5	8,4	4,5	1,7
20	21,4	8,0	12,5	7,1	1,7
21	16,0	6,4	11,0	6,4	1,7
22	23,3	9,9	11,8	8,0	2,1
23	14,1	7,4	7,5	4,3	1,9
24	15,8	6,7	8,3	4,6	1,9
25	17,1	8,1	10,1	6,8	1,6
26	19,6	7,0	11,1	6,4	1,8
27	16,7	6,9	8,9	4,5	1,9
28	16,6	6,2	10,6	5,5	1,9
29	17,7	7,4	9,8	5,7	1,8
30	14,5	9,3	8,4	6,6	1,7
31	14,6	7,4	9,3	5,8	1,6
32	14,6	7,1	8,2	4,1	1,9
33	17,4	8,0	9,4	5,1	1,9
34	21,1	9,8	12,1	7,3	1,8
35	17,4	7,1	10,7	6,4	1,7

Visi moksliniai tekstai, kaip matyti iš dendogramos, sudaro dvi grupes (A ir B), keturi tekstai atskyla (T_2 , T_{14} , T_{29} , T_8) ir yra individualūs¹⁶. T_2 vidutinis sakinio ilgis – 28,0 žodžiai ($\pm 9,8$) $v = 35,4\%$. Autorius gretai palyginti trumpų sakinių vartoja ir labai ilgus sakinius. Vidutinį sakinį ilgi lemia ir sudėtinių sakinių ilgis (pvz., sudėtinį sakinį sudaro keli ilgi dėmenys), ir polinkis plėsti vientisinius sakinius. Todėl elementariojo sakinio ilgis 13,0 žodžių, didelis standartinis nukrypimas – 18,4. Pvs.:

Tarp afikso variantų galimi ir foneminiai skirtumai, tik svarbu, kad jie būtų reguliarūs, paaiškinami tiriamajai kalbai įprastomis fonemų alternacijomis. Šitoks požiūris į morfemos formos variavimą, kaip šinia, būdingas Prahos lingvistinės mokyklos atstovams. Ir ne tik jiems. Dabar daug kas galvoja, kad morfema reikia suprasti elementary kalbos šenkle, kurio formą sudaro virtinė morfemų, o tos pačios morfemos variantais (alomorfomis) pripažinti tik tas fonologiskai skirtingas morfas (minimašias reikšmines fonemų virtines), kuriomis tekste aktualiuojama vis ta pati ideali (morfonologinė) morfemos forma ir kurių tarpusavio skirtumai paaiškinami (konteksto sąlygotą) morfonologijos taisyklių poveikiu (T_2 , p. 213).

¹⁶ Dar G. U. Yule (1938) iškėlė hipotezę, kad sakinio vidutinis ilgis ir jo dispersija yra svarūs individualiojo stiliaus požymiai. Žinoma, ne vieninteliai. Autorius, vaikiamas individualių veiksnių, išaugdo polinkį dažniau vartoti tam tikro ilgio sakinius – laikosi savito standarto („normos“). Todėl sakinio (ir žodžio) ilgis yra autorius tekstų invariantas [Bauer, 1974, c. 316-317], beje, būdingas ir mokslinio stiliaus veikalams.

Šio teksto priešingybė – trumpiausią sakiniams parašytas T₂₃ (vidutinis sakinio ilgis 14,1 žodžio, s – 7,4, v – 52,5%). Samprotaudamas autorius kiekvieną teiginį pateikia atskiru, dažnai vientisiniu sakiniu. Sudėtiniai sakiniai sudaryti iš dviejų (retai trijų) nedidelės apimties dėmenų. Pvz.:

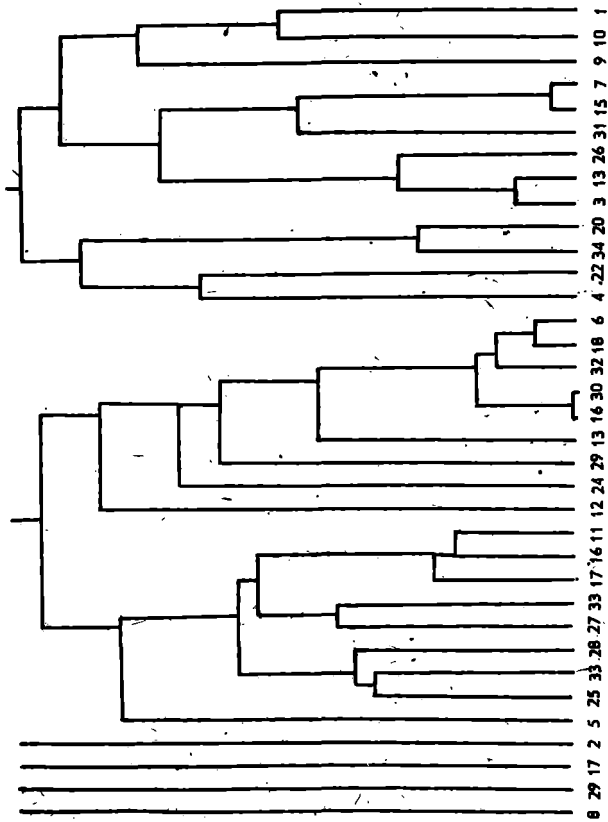
Lengva suvokti, kad neneigiamos paprastos funkcijos integralas nulinio mato aibėje yra lygus 0. Iš čia išplaukia, kad tokią savybę turi ir neneigiamų išmatuojamų funkcijų integralai. Vadinasi, tas teiginys yra teisingas ir bet kurio ženklų išmatuojamų funkcijų integralams (T₂₃, p. 130).

T₁₄, T₈ ir T₂₉ aprašomojo pobūdžio veikalai skiriasi stereotipiškumu¹⁷. Nors pirmųjų dviejų tekstų vidutinis sakinio ilgis nevienodas (17,4 ir 19,0 žodžių), tačiau juos savotiškai jungia "kolektyviškumo" kriterijus. T₂₉ – tikslųjų mokslų vadovėlis, parašytas palyginti didelės apimties (17,7 žodžių) stereotipiškais sakiniams.

Grupė A nevienalytė. Ją sudaro dvi mažesnės grupės: A₁ (T₆, T₁₈, T₃₂, T₃₀, T₁₉, T₃₁, T₂₃, T₂₄, T₁₂) ir A₂ (T₁₁, T₁₆, T₁₇, T₃₃, T₂₅, T₂₈, T₂₇, T₅). A₁ grupės tekstams būdingi palyginti trumpi vidutinio ilgio sakiniai (ne ilgesni kaip 14 žodžių) ir gana stereotipiški vidutinio ilgio elementarieji sakiniai (apie 8 žodžius). Šios grupės centras – metodinio postilio tekstai. Grupės A₂ tekstų vidutinis sakinio ilgis svyruoja nuo 16,0 iki 17,4 žodžių, elementariojo sakinio ilgis – 8,9-10,7 žodžių. Šios grupės centras – matematikos ir technikos mokslų tekstai.

Grupę B sudaro dvi mažesnės grupės: B₁ ir B₂. Grupės B₁ (T₇, T₁₅, T₁₃, T₃, T₂₆, T₂₁, T₁, T₁₀, T₉) tekstų diferencinis požymis – ilgi (9,3-11,1 žodžių) elementarieji sakiniai, svyruojantis sakinio kompleksiskumas. Grupės centras – mokomoji, daugiausia humanitarinė, literatūra. Grupės B₂ (T₂₀, T₃₄, T₂₂, T₄) tekstų diferenciniai požymiai – ilgiausi baigtiniai sakiniai (vidutiniškai 21-23 žodžiai), ilgi elementarieji sakiniai (vidutinis ilgis – 12-13 žodžių), centrą sudaro aprašomieji teoriniai tekstai. Vadinasi, grupuojant tekstus pagal kelis aptartuosius požymius, vienais atvejais galima apriboti tam tikro postilio, kitais – tam tikros mokslo šakos ir netgi vyraujančios kalbos formos (grupė A₁) tekstų grupes.

¹⁷ Daugumas tyrėjų nurodo mokslinių tekstų stilistinę ypatybę – stereotipiškumą. Tačiau rašant mokslinį darbą, visada būna situacijų, kai autorius gali įveikti atrankos automatizmą ir vartoti tokius kalbos vienetus, kurie intelektualų pranešimą daro įtaigesnį, nes teikia tekstui ekspresyvumo. Plg.: "nekreipti dėmesio į mokslo veikalų kalbą taip pat netikslu, kaip ir ignoruoti grožinių kūrinių turinį. Meno elementai padeda kurti mokslo teorijas" [Мандельштам, 1977, с. 160].

pař. Mokalių tekstų klasterinės analizės dendrograma

Tyrimo rezultatai rodo, kad lietuvių kalbos moksliniam stiliui ir jo postūkiams būdinga kryptinga tam tikro ilgio sakinių atranka, tam tikros daiktinių svyravimų ribos ir santykis, rodantis šio stiliaus sistemiškumą. Tačiau, kaip ir kiekvienam statistinio pobūdžio reiškiniui, moksliniam stiliui būdingos ir tam tikros individualios įvairaus ilgio ir struktūros sakinių vartojimo tendencijos. Geriau ir išsamiau mokslinio stiliaus sakinių ilgį galima aprašyti palyginus su kitų funkcinių stilių sakinių ilgium. Tai antrasis šio tyrimo etapas.

РАЗМЕР ПРЕДЛОЖЕНИЯ КАК ПАРАМЕТР СТИЛЯ

Резюме

В настоящей статье размер предложения представлен в качестве стилового статистического параметра, рассматривается как компонент речевой системы стиля, обусловленный экстралингвистической природой стиля и его специфическими стилиевыми черт.

Размер предложения в среднем по научному стилю литовского языка составляет 18 слов (стандартное отклонение 8,8 слова, коэффициент вариации 48,8%). Наиболее значимый интервал распределения размера предложения во всех научных текстах 13-23 слова (50,0%). Авторские средние величины размера предложения достаточно „плотно“ расположены в диапазоне средней величины и составляют от 14,1 слов в тексте T₂₃ до 23,3 слов в тексте T₂₂ (исключение T₂, размер которого составляет 27,6 слов).

Установлено преобладание сложных предложений над простыми (55,8 и 44,2%). Чрезмерно сложные предложения, состоящие из четырех и больше компонентов, равно как и сверхдлинные предложения, состоящие из 47 и большего числа словарных единиц, используются редко.

Размер предложения во всех подстилях (теоретическом, учебном, методическом) статистически различается в связи с целевой направленностью научного текста. Однако эти различия менее выражены в тематических разновидностях (гуманитарных, естественнонаучных, технических) научного стиля.

TRUMPINIMAI

- T₁ - Losuraitis A. Tiesa ir vertybė. V., 1980.
 T₂ - Urbutis V. Žodžių darybos teorija. V., 1978.
 T₃ - Dundulis B. Lietuva Napoleono agresijos metais (1807-1812). V., 1981.
 T₄ - Girdsijauskas J. Lietuvių eilėdara. V., 1979.
 T₅ - Mokslinė-techninė pašanga ir gamybos efektyvumas. V., 1983.
 T₆ - Jovaiša L. Psichologinė diagnostika. Kaunas, 1975.

- T₇ - S a u k a D. Lietuvių tautosaka. V., 1982.
- T₈ - Psichologijos paskaitos. V., 1980.
- T₉ - B j i t i n a s B. ir kt. Pedagogika. V., 1981.
- T₁₀ - G i r d e n i s A. Fonologija. V., 1981.
- T₁₁ - M a r t y n a i t i s J. Skaitymo mokymas. Kaunas, 1983.
- T₁₂ - V a s i l i a u s k a s R. Mokinių darbštumo ugdymas. Kau-
nas, 1983.
- T₁₃ - Fiziologija. V., 1978.
- T₁₄ - J a s i n s k a s ir kt. Organinė chemija. V., 1979.
- T₁₅ - D a g y s J. Augalų ekologija. V., 1980.
- T₁₆ - N a i n y s V. Virpesiai ir triukšmas pramonėje. V., 1972.
- T₁₇ - S v o g ū n ū a u g i n i m a s. V., 1980.
- T₁₈ - B e r n a t o ū s J. Mikroelementų įtaka rūgščių pieno produktų
gamybai ir jų savybės. V., 1980.
- T₁₉ - R a u g a l ė A., M i t ū z a s H., V a i č i u v e n a s V
Vaikų ligų gydymas antimikrobiniais preparatais. V., 1983.
- T₂₀ - J a n u š k e v i č i ū t ė A. Klinikinė fonokardiografija. V., 1979.
- T₂₁ - B a s a l y k a s A. Lietuvos TSR kraštovaizdis. V., 1977.
- T₂₂ - K a b a i l i e n ė M. Taikomosios polinologijos pagrindai. V., 1979.
- T₂₃ - K u b i l i u s J. Tikimybių teorija ir matematinė statistika.
V., 1980.
- T₂₄ - M i c k ū n a s S. Elektrodinamikos pagrindai. V., 1976.
- T₂₅ - Š e š t o k a s V. Keliai, transportas, miestai. V., 1976.
- T₂₆ - G u l b i n a s A. ir kt. Mašinų gamybos techninio paruošimo auto-
matizavimas. V., 1978.
- T₂₇ - D a v i d a v i č i ū s E. Galvanotechnika ir jos panaudojimas.
V., 1979.
- T₂₈ - G e l ė b e t o n i n ė s k o n s t r u k c i j o s. V., 1978.
- T₂₉ - K u m p i k a s L. Mašinų gamybos technologijos pagrindai.
V., 1978.
- T₃₀ - M a č i o n i s A. Stuburiniai gyvūnai. V., 1981.
- T₃₁ - M i d v i k a s D. Polių darbai. V., 1978.
- T₃₂ - G e č i a u s k a s S., K l i m k a L. Naujieji puslaidininkiniai
mikrobangų prietaisai. V., 1977.
- T₃₃ - Š i m a k a u s k a s S. Elektra automobilyje ir motocikle.
V., 1979.
- T₃₄ - K a p u s t i n s k a i t ė Alksnynai. V., 1983.
- T₃₅ - K a r e c k a s L. Kombinuotieji pašarai. V., 1981.

LITERATŪRA

Arader, 1963 - A r a d e r H. Sentence and Word Length in Scientific
Writing // Essays on Thinking and Writing in Science, Engineering and Busi-
ness. Iowa, 1963. P. 232-238.

Beneš, 1966 - B e n e š E. Syntaktische Besonderheiten der deutschen wissenschaftlichen Fachsprache // Deutsch als Fremdsprache. 1966. H. 3. S. 26-36.

Eggers, 1966 - E g g e r s H. Zur Syntax der deutschen Sprache der Gegenwart // Studium Generale. 1962. H. 1. S. 49-59.

Büde, 1987 - B ü d a V. Lietuvių kalbos prijungiamieji sakiniai. V., 1987.

Gilman, 1961 - G i l m a n W. The Language of Science. New York, 1961.

Girdenis, Rosinas, 1977 - G i r d e n i s A., R o s i n a s A. Lietuvių kalbos daiktavardžio linkniavimo tipų hierarchija ir pagrindinės jos kitimo tendencijos (bendrines kalbos ir šeimaičių tarmės duomenimis) // Baltistica. 1977. T. 13, sąs. 2. P. 338-346.

Herdan, 1960 - H e r d a n P. Type-token Mathematics. Mouton and 'Gravenhage, 1960.

Yule, 1939 - Y u l e G. U. On a Sentence Length as a Statistical Characteristic of Style in Prose // Biometrika. 1939. N. 30. P. 363-390.

Kraus, 1977 - K r a u s J. Úvod do stylistiky po informační pracovníky. Praha, 1977.

Meier, 1964 - M e i e r H. Deutsche Sprachstatistik. Hildesheim, 1964. Bd. 1.

Ogburn, 1963 - O g b u r n W. F. On Scientific Writing // Essays on Thinking and Writing in Science, Engineering and Business. Iowa, 1963. P. 92-105.

Pakerys, 1974 - P a k e r y s A. Lietuvių bendrinės kalbos balsių diferencinių poŷymių hierarchija // Kalbotyra. 1974. T. 26, sąs. 1. P. 37-49.

Pikšilingis, 1971 - P i k š i l i n g i s J. Lietuvių kalbos stilistika. V., 1971. T. 1.

Schlesinger, 1963 - S c h l e s i n g e r I. M. Sentence Structure and the Reading Process. The Hague-Paris, 1963.

Těšitelová, 1980 - T ě š i t e l o v á M. Využití statistických metod v grammatice. Praha, 1980.

Адмони, 1966 - А д м о н и В. Г. Развитие структуры предложения в период формирования немецкого национального языка. Л., 1966.

Адмони, 1973 - А д м о н и В. Г. Пути развития грамматического строя в немецком языке. М., 1973.

Акимова, 1973 - А к и м о в а Г. Н. Размер предложения как фактор стилистики и грамматики // Вопр. языкознания. 1973, № 1. С. 67-79.

Андреев, 1967 - А н д р е е в Н. Д. Статистико-комбинаторные методы в теоретическом и прикладном языкознании. Л., 1967.

Броун, 1973 - Б р о у н Т. А. Синтактико-стилистическая характеристика немецкой искусствоведческой прозы XIX-XX вв: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Л., 1973.

Вашак, 1974 - В а ш а к П. Длина слова и длина предложения в текстах одного автора // Вопросы статистической стилистики. Киев, 1974. С. 314-329.

Долежел, 1967 - Д о л е ж е л Л. Вероятностный подход к теории художественного стиля // Вопр. языкознания. 1964. No 2. С. 19-29.

Гипотеза... 1980 - Гипотеза в современной лингвистике. М., 1980. С. 337-344.

Ингве, 1965 - И н г в е В. Гипотеза глубины // Новое в лингвистике. М., 1965. Вып. IV. С. 126-138.

Коваль, 1970 - К о в а л ь А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Київ, 1970.

Кожина, 1972 - К о ж и н а М. Н. О речевой системности научного стиля сравнительно с некоторыми другими. Пермь, 1972.

Кожина Котюрова, 1978 - К о ж и н а М. Н., К о т ю р о в а М. П. О некоторых тенденциях функционирования единиц синтаксиса в русской научной речи // Стиль научной речи. М., 1978. С. 3-23.

Конюкова, 1978 - К о н ю к о в а Н. И. К вопросу об изменении размера предложения немецкой научной речи за последние десятилетия // Функциональные стили речи в синхронном и диахроническом аспектах. Пермь, 1978. С. 14-26.

Костарева, 1981 - К о с т а р е в а И. С. Размеры и структура предложений в немецкой научно-технической литературе в XIX-XX вв. // Структура и объем предложения и словосочетания в индоевропейских языках. Л., 1981. С. 249-256.

Лесские, 1962 - Л е с с к и е Г. А. О размерах предложения в русской научной прозе 60-х годов XIX века // Вопр. языкознания. 1962. No 2. С. 78-95.

Лесские, 1963 - Л е с с к и е Г. А. О зависимости между размером предложения и характером текста // Вопр. языкознания. 1963. No 3. С. 92-112.

Мандельштам, 1977 - М а н д е л ь ш т а м О. К. К проблеме научного стиля Дарвина // Природа. 1977. No 1. С. 158-160.

Микк, 1981 - М и к к Я. А. Оптимизация сложности учебного текста. М., 1981.

Мистрик, 1967 - М и с т р и к Математико-статистические методы в стилистике // Вопр. языкознания. 1967. No 3. С. 42-52.

Статистичні ..., - Статистичні параметри стилів. Київ, 1967.

Тулдава, 1981 - Т у л д а в а Ю. Опыт классификации текстов с помощью кластерного анализа // Уч. зап. Тартуского гос. ун-та. Вып. 591. С. 136-157.

Якубайтис, 1981 - Я к у б а й т и с Т. А. Части речи и типы текстов. - Рига, 1981.

Яковлев, 1979 - Я к о в л е в Ю. Н. Размеры предложения в современной немецкой газете // Структура предложения и словосочетания в индоевропейских языках. М., 1979.

Ярцева, 1969 - Я р ц е в а В. Н. Пределы развертывания синтаксических структур в связи с объемом информации // Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. М., 1969. С. 163-178.